

Članki ob 30. obletnici ponovne uvedbe mature

UDK 373.5:37.091.26:94(497.1)"1850/2025"
1.01 Izvirni znanstveni članek
Prejeto: 23. 9. 2025

Mateja Ribarič*
Marjetka Balkovec Debevec**

Od mature do mature 175 let od prve mature, 30 let ponovne uvedbe mature *From Matura to Matura: 175 years since the first Matura exam and 30 years since its reintroduction*

Izvleček

Prvi del prispevka (avtorica Mateja Ribarič) obravnava 175-letno tradicijo mature na slovenskih tleh, leta 1850 so jo prvič opravljali dijaki klasičnih gimnazij v Ljubljani, Celovcu in Gorici. Sprva je obsegala skoraj vse predmete, z reformo leta 1908 se je bistveno zožila. Maturο so imeli tudi na realkah in učiteljskih. Prva matura v slovenskem jeziku je potekala leta 1908 na realki v Idriji, v celoti pa leta 1913 na škofjski klasični gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani. Do leta 1896 je bila dostopna le fantom; dekleta so jo začela opravljati pozneje, a sprva brez pravice do študija. Leta 1958 je osemletno gimnazijo zamenjala štiriletna, maturο pa je zamenjal zaključni izpit. Z Zakonom o usmerjenem izobraževanju leta 1980 je bil zaključni izpit ukinjen.

Abstract

The first part of the paper (author Mateja Ribarič) discusses the 175-year tradition of the Matura in the Slovenian territory. The exam was first taken by the students of classical grammar schools in Ljubljana, Klagenfurt and Gorizia in 1850. Initially covering almost all subjects, the scope of the exam was significantly narrowed by the 1908 reform. The Matura exam was also offered at real schools and teacher training colleges. The first Matura exam in the Slovenian language took place in 1908 at the real school in Idrija, and the first full Matura in 1913 at the diocesan classical grammar school in Šentvid near Ljubljana. Until 1896, it was only open to boys. Girls began taking it later, but initially without the right to study. In 1958, the eight-year grammar school

* Mateja Ribarič, muzejska svétnica, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: mateja.ribarič@solskimuzej.si

** Mag. Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svétnica, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: marjetka.balkovec@solskimuzej.si

Drugi del prispevka (avtorica Marjetka Balkovec Debevec) prinaša pogled v obdobje ponovne uvedbe mature v srednjem šolstvu pred tremi desetletji. Leta 1995 je bila izpeljana prva matura kot centralno voden državni izpit z zunanjim preverjanjem znanja. Nastala je v obdobju političnih in družbenih sprememb in se oblikovala v transparenten ter mednarodno primerljiv sistem, ki ga vodi Državni izpitni center (RIC). Od leta 2002 naprej se ločeno razvijata dve obliki – splošna in poklicna matura. Na spremembe je vplival tehnični in družbeni razvoj, prelomni so bili izzivi pandemije, ki so pospešeno vplivali na digitalizacijo ter nove pristope k izvedbi. Prispevek izpostavlja tudi kritične poglede na preobremenjenost dijakov in formalizem izpitov, predstavi maturantske šege in navade. Vsebinsko 30-letnega razvoja mature in 175-letnico začetkov mature na naših tleh je Slovenski šolski muzej osvetlil z razstavo Matura kot čarobna palica.

was replaced by a four-year one, and the Matura was replaced by a final exam. This final exam was then abolished by the 1980 Career-Oriented Education Act.

The second part of the paper (author Marjetka Balkovec Debevec) reflects on the reintroduction of the Matura exam to secondary education three decades ago. In 1995, the first Matura was held as a centrally administered national exam with external assessment. Created during a period of political and social change, it has evolved into a transparent and internationally comparable system overseen by the National Examinations Centre (RIC). Since 2002, two forms have been developed separately: the General Matura Exam and the Vocational Matura Exam. Changes have been driven by technical and societal developments, with the challenges posed by the pandemic being a turning point, accelerating digitisation and new approaches to implementation. The paper also discusses critical perspectives on student overload and exam formalism, while presenting secondary school graduation customs and habits. To mark the 30-year development of the Matura and the 175th anniversary of its introduction to Slovenian territory, the Slovenian School Museum has devised an exhibition called 'Matura as a Magic Wand'.

Ključne besede: matura, gimnazija, realka, slovenski jezik, zaključni izpit, Državni izpitni center

Keywords: Matura, grammar school, real school, Slovenian language, final exam, National Examinations Centre

1. Od zrelostne skušnje do mature

Izraz *matura* izvira iz latinske besede *maturus*, ki pomeni zrel, dorasel ali pripravljen na nadaljnji razvoj. 175 let razpeta med šolsko tradicijo in novimi zahtevami časa, je šla matura skozi razgibana obdobja in doživljala vzpone in padce. V tem času se je spreminjalo tudi ime: od zrelostne skušnje in zrelostnega izpita v začetnem obdobju, višjega tečajnega izpita v obdobju med obema vojnama do zaključnega izpita vse do 1984 in maturitetnega izpita od 1995 naprej. A v zavesti vseh je ostala največkrat beseda matura, ki pomeni dokaz zrelosti – za študij in življenje. Označuje zaključek gimnazije oz. srednješolskega izobraže-

vanja in vstop na univerzo ali v poklicno življenje. Namen zrelostnega izpita ni v dokazovanju podrobnega znanja iz posameznih predmetov v obsegu obdelane snovi, temveč »izpričati duševno zrelost in splošno izobrazbo s primernim duševnim obzorjem«. Zrelost se kaže v sposobnosti samostojnega pridobivanja znanja, ki ne pomeni le ponavljanja že povedanega, ampak tudi oblikovanje novega. Znanje pa ni le znanje v šolskih učbenikih, ampak tudi vse izkušnje, ki jih dijaki dobijo v času svojega šolanja, da lahko ob koncu mature zapojejo iz vsega srca *Gaudeamus igitur* – veselimo torej se!¹

Dr. Josip Vošnjak se takole spominjal svoje mature na gimnaziji na Dunaju leta 1852:

»Leta 1851 je učna uprava vpeljala maturo in mi, ki smo tačas bili v 8. letu, smo prvi bili tako nesrečni, da smo se morali podvreči temu pravzaprav čisto nepotreb-nemu izpitu. Kaj naj dokaže matura? Da je učenec goden za prestop na univerzo? Ali ni to dokazano za vsakega po letnih izpričevalih in sploh po njegovem učenju in napredku tekom 8 let? Ako je učenec do 8. leta dobro izhajal, itak ne bo padel in ga po nepotrebem mučijo, da v zadnjem semestru ves v strahu pričakuje strašnih dni. Pregleduje svoje knjige, da bi popolnil svoje znanje in končno izprevidi, da je tu in tam že kaj pozabil, a da bi vse pozabljeno spet stlačil v možgane, vseh vednosti prenapolnjene, spoznava za nemogoče in še bolj se ga lotita strah in skrb. Tudi mi smo se bali mature in jaz sam, dasi sem bil zmerom odličnjak, sem imel v poslednjem semestru ne male skrbi, kako da bodem izhajal ... Naposled stvar ni bila tako huda, kakor smo si domišljali. Maturo smo vsi prestali, ki bi tudi sicer dobili ugodno semestralno izpričevalo, padli pa le tisti, ki so se že med letom borili z dvojkami. Jaz sem dobil izpričevalo z odliko. Ko sem ga v rokah imel, sem čutil tako zadovoljnost, kakor vojskovodja po dobljeni bitki.«²

Iz revolucije se je rodila – MATURA

Marčna revolucija leta 1848 ni prinesla sprememb na osnovnošolski stopnji, se je pa zgodila sprememba na srednješolski. Šolska reforma v porevolucijskem letu 1849 je pod vplivom Humboldtove ureditve pruskega šolstva z dokumentom Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich – Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji prinesla deželam tedanje Habsburške monarhije moderno gimnazijo. Avstrijska gimnazija se je iz dotlej šestrazredne spremenila v osemrazredno gimnazijo. Uvedli so nov predmetnik in učni načrt. Med novostmi je bila tudi uvedba maturitetnega izpita kot končnega izpita, ki je bil pogoj za vpis na univerzo. Na začetku je matura obsegala vse gimnazijske predmete (razen verouka in filozofske propedeutike). Konec šolskega leta 1849/50 so na gimnazijah v Ljubljani, Celovcu in Gorici dijaki opravljali prve mature na Slovenskem. V Ljubljani je leta 1850 po septembrskem ustnem roku prva spričevala

1 Janez Bogataj, *Gaudeamus igitur : šege in navade maturantov na Slovenskem*, Ljubljana, 1997, str. 68.

2 Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1905, str. 33–34.

zrelosti dobilo 36 dijakov, med njimi sedem z odliko (tudi Etbin Costa in Janez Trdina).³ Sledile so mature na gimnazijah v Mariboru leta 1851, Celju in Trstu leta 1852, v Novem mestu leta 1855 in Kopru leta 1858. Pisni del izpita je obsegal sestavek v učnem jeziku (nemščina), prevod iz latinščine in grščine, prevod v latinščino in grščino, matematično nalogo ter spis v deželnem jeziku (slovenščina). Ustno so odgovarjali iz učnega jezika – nemščine, latinščine in grščine, zgodovine in geografije ter fizike. Teme so predlagali profesorji posameznih predmetov, izbral deželni šolski inšpektor. Na ustnem delu so bili izpraševalci profesorji teh predmetov. Pravico do opravljanja maturitetnega izpita in vpisa na univerzo so imeli gimnazijci klasičnih in kasneje realnih gimnazij.⁴

Je pa li dandanes zrelostni izpit res tako grozovit in tako strašilo?

Na začetku 20. stoletja so se pojavljala različna mnenja o težavnosti mature. Tako je pisal leta 1908 pred spremembami pri maturi gimnazijski profesor dr. Josip Tomišek: *»Je pa li dandanes zrelostni izpit res tako grozovit in tako strašilo? Z mirno odločnostjo moremo trditi: Ne! Ako se vrši količkaj po šolskih zakonih in v njih duhu! V prejšnjih časih, da, tedaj je bila matura res prava muka in je dijaku res nalagala toliko dela, da ga je zmagal le tisti, ki je bil v odličnejši meri sposoben in voljan za duševno delo!«*⁵

S šolsko reformo 1908 (Marchetova reforma) se je obseg mature precej zmanjšal – prizadevanja za odpravo zrelostnega izpita so delno uspela. Iz pisnega dela sta odpadla prevoda iz latinščine in grščine v materinščino (nemščina) in matematična naloga, iz ustnega dela pa fizika. Prevajali so le odlomek iz latinščine in grščine v učni jezik ter pisali spis v nemščini, slovenski dijaki tudi v slovenskem jeziku.

Maturo pa so lahko opravljali tudi na realki, ki je bila vrsta srednje šole in je poudarjala naravoslovne in tehnične predmete, manj pa klasične jezike in humanistiko. Z opravljenjo maturo na realki so se dijaki lahko vpisali na tehnične in naravoslovne študijske programe. Višja realka se je končala z maturo, ki je omogočala vstop na tehniške visoke šole po letu 1870.

Maturo so poznali tudi na učiteljskih. Zrelostno spričevalo so dobili po opravljenih izpitih iz vseh učnih predmetov na štiriletnih učiteljskih po zakonodaji leta 1869. Zahteven izpit je obsegal pisni, ustni in praktični del. Pisni del (klavzurna naloga) so opravljali iz pedagogike, učnega jezika, matematike, prirodopisa, naravoslovja, geografije in zgodovine. Pridobljeno zrelostno spričevalo pa maturantov učiteljskih ni usmerjalo v univerzitetni študij, ampak na začasno učiteljsko mesto, po opravljenem strokovnem izpitu pa na stalno.

3 Slovenski šolski muzej, knjižnica, zbirka letnih poročil, Jahresbericht des k. k. Staats - Obergymnasiums, Laibach, 1851, str. 31.

4 Jože Ciperle, *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1979, str. 17–22.

5 Branko Šuštar, Maturitetne naloge: kratek pogled na nekaj naslovov pisnih zrelostnih izkušenj, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 1998, str. 77.

Slovenski jezik na maturi

V prvih letih uvedbe mature slovenščina ni bila priznana kot materinščina slovenskih maturantov, ampak je bila to nemščina ali italijanščina. Pojavila se je leta 1850 med izpitnimi predmeti tistih maturantov, ki so slovenščino obvezno obiskovali v 8. razredu, vendar je bila priznana le kot drugi deželni jezik. S šolskim letom 1908/09 je izšel odlok, da morajo maturanti na gimnazijah na slovenskem ozemlju pisati maturitetno nalogo iz nemškega in slovenskega jezika, s tem je slovenščina pri maturi postala bolj ali manj enakopravna nemščini.

Slovenščina je postala glavni predmet na maturi leta 1919 s prenovno učnih načrtov večine gimnazij iz klasičnih v realne ter z novimi predpisi za maturo. To obdobje je bilo na področju izobraževanja za Slovenijo prelomno, saj so se takrat s pričetkom izvajanja mature v slovenskem jeziku pričele tudi velike strukturne spremembe v izobraževalnih programih in na sami maturi.

Prva matura za sedemrazredne realke je po veljavni šolski zakonodaji v slovenskem jeziku, prav tako tudi v nemškem jeziku, potekala leta 1908 v Idriji. Mestna realka v Idriji je bila ustanovljena leta 1901 kot mestna nižja realka, ki je bila 1905 razširjena v višjo realko in je v šolskem letu 1909/1910 postala državna.

Prva matura, ki je v celoti potekala v slovenskem jeziku, je potekala v juniju in juliju 1913 na takratni Knezoškofijski privatni gimnaziji v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano (ustanovljena leta 1905). Zrelostni izpit je opravljalo vseh 30 dijakov 8. razreda gimnazije. Vsi so maturo opravili, kar polovica jih je dosegla najboljši uspeh »zreli z odliko«. Pisni izpiti so potekali od 9. do 12. junija 1913. Ustni izpiti so bili od 5. do 9. julija 1913 iz slovenščine, nemščine, latinščine, grščine, domovinoznanstva in matematike. Zaradi razlik med realko in gimnazijo so bili zrelostni izpiti po vsebini različni: na realki v Idriji so na prvi maturi 1908 pisali pisne naloge iz nemščine, slovenščine, francoščine in opisne geometrije, na škofijski gimnaziji v Šentvidu pa prvič leta 1913 iz latinščine, grščine, nemščine in slovenščine. Na ustnem delu izpita so odgovarjali tudi iz drugih predmetov, na idrijski realki v slovenskem ali nemškem jeziku, na šentviški gimnaziji pa v slovenskem jeziku.⁶

Do ustanovitve prve popolne državne gimnazije v slovenskem jeziku je prišlo šele tik pred prvo svetovno vojno v šolskem letu 1913/1914 v Gorici.

Prve maturantke

Dekleta zelo dolgo niso imela vstopa v gimnazije. Šele leta 1872 jim je bilo dovoljeno, da se smejo vpisati v gimnazije kot privatistke, kar je pomenilo, da so se morale učiti doma ali v kakem zasebnem učnem zavodu, ob koncu semestra pa so morale na gimnaziji opravljati izpite. Leta 1896 so dekleta lahko opravljala

⁶ Slovenski šolski muzej, knjižnica, zbirka letnih poročil, IX. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, 1914, str. 53.

maturitetni izpit na deških gimnazijah, le v njihovih spričevalih ni bilo klavzule o zrelosti – maturitetno spričevalo jim ni omogočilo vpisa na fakulteto. Prve privatistke na gimnazijah na slovenskem ozemlju zasledimo od leta 1898 dalje.

Po letu 1910 so bile lahko prisotne pri pouku kot hospitantke, pouku so sledile le kot poslušalke na deških gimnazijah: »Leta 1910 je izšel odlok, da lahko dekleta obiskujejo vse predmete na deških šolah, toda le v krajih, kjer ni ženskih učiteljskih, dekliških višjih šol ali dekliških licejev. Število deklic v posameznem razredu ni smelo presegati 5%.«⁷ Vendar jih profesorji niso spraševali niti niso popravljali njihovih nalog. Večinoma so maturo opravile zelo uspešno. Prvo maturantko na gimnazijah v naših krajih zasledimo leta 1900 na koprski višji gimnaziji. To je bila Medea Norsa, rojena v Trstu leta 1877. Nameravala je študirati filologijo v Gradcu, a je doktorirala iz književnosti v Firencah. Od 1907 do 1912 je učila italijanščino na mestnem dekliškem liceju v Trstu.

Prve maturantke s slovenskimi priimki so se pojavile v letu 1908/09, do leta 1910 je maturiralo 7 deklet, od leta 1910–1920 pa še 84 deklet.⁸ Maturantke so bile rojene v zelo različnih krajih, vendar večinoma v bližini kraja mature, stare so bile povprečno 20 let, odločale so se za študij filozofije, medicine, nekoliko manj farmacije, prava, trgovske akademije, kemije in umetnosti. Bile so iz premožnejših družin zdravnikov, advokatov, sodnikov, profesorjev, trgovcev, nekaj pa jih je bilo plemiškega rodu.

Tretji avstrijski državni osnovnošolski zakon 1869 je uveljavil osemletno šolsko obveznost in določil enako izobrazbo za učitelje in učiteljice, poleg moških je odprl tudi ženska državna učiteljska (Celovec 1870, Ljubljana, Trst 1871, Maribor 1874, Gorica 1875), delovala so tudi privatna ženska učiteljska, ki so jih imele redovnice (Ljubljana, Škofja Loka, Maribor). Tako so lahko dekleta na ženskih učiteljskih nadaljevala šolanje po končani osnovni šoli, kar do takrat ni bilo možno. Na koncu šolanja na učiteljsku je bila matura, s pridobljenim zrelostnim spričevalom pa dekleta niso mogla nadaljevati študija, ampak so kot učiteljice lahko poučevale na osnovnih in strokovnih šolah.⁹

Od šolske reforme 1958 do usmerjenega izobraževanja

Za najpomembnejši mejnik povojnega razvoja gimnazij in mature štejemo leto 1958, ko je bila z reformo ukinjena osemletna klasična gimnazija in uvedena štiriletna gimnazija in zaključni izpit. Do leta 1960 je zaključni izpit obsegal pet predmetov, od tega so bili štirje obvezni, eden pa izbirni. Poleg slovenskega jezika, tujega jezika in matematike je spadala med obvezne predmete tudi zgo-

7 Tatjana Hojan, Naše prve maturantke, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 1998, str. 70.

8 Janez Kmet, Nekaj podatkov o razvoju naših gimnazij, Prikazi in študije, III, 1957, št. 9.

9 Tatjana Hojan, Naše prve maturantke, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 1998, str. 68–76.

dovina. Peti izbirni predmet so dijaki lahko izbirali med tremi naravoslovnimi predmeti (biologijo, kemijo in fiziko). Leta 1960 pa so dijaki prvič namesto mature opravljali zaključni izpit po novih predpisih. Novost je bila že v tem, da so bile skupaj z gimnazijami predpisane sorodne določbe tudi za tehniške in druge strokovne šole za gospodarstvo in javne službe, kar je bilo razvrednotenje gimnazij in mature, saj so se morali prilagajati manj zahtevnim srednjim šolam, ki so po novem dajale enakovredna zaključna spričevala. To je bilo verjetno obdobje najlažje oblike mature v vsej njeni zgodovini.¹⁰

Usmerjeno izobraževanje je najpomembnejši (in najbolj sporen) reformni projekt, ki je zaznamoval srednje šolstvo med letoma 1981 in 1987, njegovi začetki pa segajo že v leto 1974, ko je bila izdana posebna resolucija 10. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. Sprejem Zakona o usmerjenem izobraževanju aprila 1980 je povzročil postopno preobrazbo srednjih šol, tudi gimnazij.¹¹ Eden najvidnejših znakov je bila odprava gimnazij (in z njimi zaključnega izpita, mature), ki kot preveč elitne in malomeščanske niso najbolj ustrezale duhu časa. Namesto njih so poleg različnih strokovno usmerjenih programov vpeljali usmerjeno izobraževanje pedagoške, naravoslovno-matematične, družboslovno-jezikoslovne, kulturološke usmeritve. Leta 1980 sta bili gimnazija in matura z usmerjenim izobraževanjem dokončno ukinjeni. V šolskem letu 1983/84 je maturirala še zadnja generacija maturantov, leta 1985 pa je dokončala šolanje brez mature ali zaključnega izpita prva generacija dijakov, t. i. usmerjencev.¹²

2. Tri desetletja ponovne uvedbe mature v Sloveniji

Usmerjeno izobraževanje je postajalo predmet kritičnih razmislekov, zato so se že kmalu po ukinitvi mature začele priprave na njeno ponovno uvedbo. Ozračje v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so prevečala tudi širša prelomna družbena dogajanja. V socialistični Jugoslaviji je bil sredi 80. let 20. stoletja v vzgoji in izobraževanju načrtovan projekt uvedbe t. i. skupnih programskih jeder z visokim deležem »jugoslovanskih« vsebin, predvidenih v slovenskih šolskih programih. S prizadevanjem za ohranitev nacionalnih pravic v šoli so se v Slove-

¹⁰ Aleš Gabrič, Slovenska matura v jugoslovanski državi, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 1998, str. 48–56.

¹¹ Zakon o usmerjenem izobraževanju je bil objavljen v Uradnem listu SRS, št. 11/80, 29. 4. 1980, veljaven je bil od 7. 5. 1980, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO71>; *Usmerjeno izobraževanje: zakon s komentarjem in izvršilnimi predpisi*, Ljubljana: Uradni list SRS; Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, 1983.

¹² Marjetka Balkovec Debevec, Šolstvo na Slovenskem od leta 1963 do 1991, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja III, katalog stalne razstave* (ur. Branko Šuštar), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2002, str. 118; Marjetka Balkovec Debevec, Zrelostna skušnja. Matura X let – o čem nam pripovedujeta razstava in zbornik ob deseti obletnici splošne mature (1994/95–2004/05), *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 221–231.

niji okrepile demokratične sile. Slovenski književniki, zlasti Ciril Zlobec in Janez Menart, strokovna javnost in nastajajoče organizacije civilne družbe so glasno opozorili na vsiljene vsebine in pomanjkanje prostora za slovenski jezik in kulturo.¹³ Prav odpor do takšnih posegov je postal pomemben del šolske prenovе in hkrati korak k narodni samostojnosti. Nastanek samostojne države Slovenije in ponovna uvedba mature v srednjem šolstvu se prepletata in časovno ujemata, povezuje ju tridesetletni razvoj.

***Kaj imata skupnega berlinski zid in slovenska matura?*¹⁴**

Zgodovinski tok dogajanja je sprožal tudi druga gibanja in spremembe po Evropi. Leta 1989 je padel berlinski zid kot simbol železne zavesе, ki je ločevala kapitalistični Zahod in komunistični Vzhod.¹⁵ Na izobraževalnem polju na Slovenskem pa so se znova začela intenzivna razmišljanja o maturi. Ravno istega leta, kot je padel berlinski zid, leta 1989, je bila v slovenskem šolstvu sprejeta pomembna odločitev o ponovni vpeljavi mature.¹⁶ Delovna skupina za zaključni izpit in maturo pri Centru za razvoj univerze, ki jo je vodil mag. Zdenko Lapajne s strokovnjaki z univerz, srednjih šol, inštitutov in drugih ustanov, je pripravila in izdala poročilo: zaključni izpit in matura.¹⁷ To poročilo je postalo podlaga za uzakonitev mature v Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o usmerjenem izobraževanju. Sledile so strokovne razprave in obsežne priprave, ki so pripeljale do uvedbe zaključnih izpitov leta 1991.¹⁸

Od upora do nove mature

V pomladi tega leta so se vrstili prelomni dogodki. V političnem vrhu so potekale zadnje priprave pred razglasitvijo neodvisnosti Slovenije, hkrati pa tudi na prvo izvedbo zaključnih izpitov v usmerjenem izobraževanju. A tok priprav je prekinila afera »zaključni izpit«, dijaki so se uprli in se podali na ulice. Opozarjali so tako na negotovost glede izobraževalnih sprememb v srednjem šolstvu kot na

-
- 13 Skupna programska jedra in slovenstvo, Delo, 1. 9. 1983, str. 7–9; Janez Menart, *Slovenec v Srboslaviji: kulturno politični spisi*, Ljubljana: Knjižna zadruga 2001; *Šola je zakon: izobraževanje in vzgoja na Slovenskem skozi čas: vodnik po stalni razstavi Slovenskega šolskega muzeja* (ur. Marjetka Balkovec Debevec), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2024, str. 148–149.
 - 14 Naslovne misli in vprašanja se navezujejo na vsebino razstave *Matura kot čarobna palica*, slovesno odprtje Kongresni center Brdo, 15. 4. 2025. Več: Poročilo o razstavi, *Pričujoča številka šolske kronike*.
 - 15 Padec berlinskega zidu, razstava: Ponovno združevanje Nemčije, Europeana, dostopno na: europeana.eu/sl/exhibitions/30-years-ago-the-european-parliament-and-german-reunification/the-fall-of-the-berlin-wall (pridobljeno 15. 3. 2025).
 - 16 Več: Jožko Budin, Nova slovenska matura – od snovanja do desete izvedbe, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 261–280; Splošna matura 2024, letno poročilo (ur. dr. Igor Saksida), RIC, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 12. 3. 2025).
 - 17 Poročilo delovne skupine Centra za razvoj univerze: Zaključni izpit in matura, *Naši razgledi*, 38, 21. 4. 1989.
 - 18 Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o usmerjenem izobraževanju, Uradni list SRS, št. 25/89.

premalo študijskih mest v višjem in visokem šolstvu. V razpravah in pogajanjih med prvim ministrom za šolstvo v samostojni Sloveniji dr. Petrom Venceljem in drugimi predstavniki vladne strani na čelu s predsednikom vlade Lojzetom Peterletom ter z Zvezo dijakov Slovenije, je bil naposled dosežen dogovor, izpiti so se izvedli. Mladina je med drugim s transparenti z napisi, kot npr. »*Nočemo biti neme priče zgodovine*«, pokazala, da želi imeti glas tudi pri oblikovanju šolskega sistema, ki jo neposredno zadeva.¹⁹

Zakaj z maturo mučiti dijake?

Odgovor na zgornje vprašanje, ki se skozi zgodovino vedno znova pojavlja, ni tako preprost, kot se morda zdi na prvi pogled. V obdobju usmerjenega izobraževanja, ko je bila matura odstranjena iz šolskega sistema, so se v praksi hitro pokazale številne pomanjkljivosti: nezadostna primerljivost znanja, omejene možnosti za nadaljnji študij, nejasni kriteriji ocenjevanja. Zato je bil osnovni namen ob ponovni uvedbi mature dvojen: temelj mature sloni na bogati tradiciji, (pre)oblikovana pa mora biti v skladu s sodobnimi spoznanji o izobraževanju v domačem in mednarodnem prostoru. Pomemben dejavnik pri maturi je, da omogoča vstop na najvišjo stopnjo izobraževanja, zato je pri tem izpostavljeno razmerje matura : univerza. Pobuda za ponovno uvedbo mature je vzklila in zrastle na univerzitetnih tleh. Zakon o Visokem šolstvu je v 38. členu določil, da je uspešno opravljena splošna matura pogoj za vpis na univerzo in zadosten pogoj za vpis v študij, ki po obsegu vpisa ni omejen. Ob tem pa se je kot kompleksno vprašanje pojavljala še vsebinska vrednost znanja, ki ga maturanti prinesejo na univerzitetni študij in se pri tem kot bruci izkažejo ali pa tudi ne.²⁰

Kaj pa, če matura ni čarobna palica?

Leta 1989 so snovalci nove mature v poročilu Centra za razvoj univerze predlagali, da bi dijaki imeli dve možnosti zaključka šolanja: maturo ali zaključni izpit, odvisno od tega, ali želi maturant nadaljevati študij in na kateri stopnji ali pa se želi zaposeliti. Leta 1991 je bil ponovno uveden zaključni izpit, leta 1992 pa je bil objavljen Pravilnik o maturi, imenovane so bile Republiške maturitetne komisije in republiške predmetne komisije, do leta 1994 so potekale intenzivne priprave na maturo. Projekt nove uvedbe mature je bil povezan z dosego štirih temeljnih ciljev: Matura kot pospeševalka notranje prenove, Matura kot ureditev prehoda med srednjo šolo in univerzo; Matura kot zunanji državni izpit; Matura kot informacija in kot povratni vpliv na šolski sistem.²¹ Delovna skupina je razvila

19 Peter Vencelj, Zgodba nekega upora, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, str. 254–260.

20 Jožko Budin, Matura, prenova gimnazije in cilji kurikularne prenove, *Kurikularna prenova*. Zbornik (ur. A. Barle Lakota, K. Bergant), Ljubljana: Nacionalni kurikularni svet, 1997; Valentin Bucik, Matura – prava pot na univerzo?, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 296–303.

21 Maturitetno letno poročilo – matura 1995, str. 8–10, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 12. 3. 2025).

celo vrsto podrobnih rešitev pri ponovni uvedbi mature, kot so: maturitetni katalog znanja, letno poročilo o maturi, republiška maturitetna komisija in komisija za posamezne predmete, maturitetni izpitni servis, zunanji ocenjevalci, izpitni roki, vnaprejšnje seznanjanje kandidatov z vsebinami, pogoji opravljanja mature in drugo. Ob tem pa so snovalci mature posebej svarili, da matura ni čarobna palica za reševanje vseh šolskih težav, a lahko prispeva k večji kakovosti znanja in pravičnejšemu ocenjevanju.²²

Vabilo k maturi

Začetek vpeljave nove mature se je znašel v primežu kritik, zato so se soustvarjalci mature trudili, da bi osnovna načela mature javnosti predstavili na poljuden način, s prijazno in simpatično podobo. Lep primer teh prizadevanj je knjižica *Vabilo k maturi*, ki jo je leta 1993 izdal Republiški izpitni center. Avtor knjižice Zdenko Lapajne je domiselno predstavil glavne zakonitosti mature. O zunanjem preverjanju znanja je med drugim zapisal, da si z njim »prizadevamo, da bi trojka na maturi iz zgodovine na jeseniški šoli pomenila približno enako znanje kot trojka na šoli v Črnomlju«. Uvodoma pa je takratni šolski minister dr. Slavko Gaber na sproščen način predstavil najpomembnejše novosti nove »prave« mature. V pripravi na novo maturo je bila velika skrb namenjena izdaji prvih maturitetnih katalogov kot temeljnih kažipotov potrebnega znanja ter prvih poskusnih testov z namenom, da se maturanti vsebinsko in psihično pripravijo na »zaresne« naloge. Piko na i pa so tej publikaciji in drugim predstavitvam mature dodale povedne in simpatične karikature, poimenovane tudi *rickoti*, ilustratorja Tomaža Lavriča.²³

Moje ime se skriva v črtni kodi

Leta 1994 so bile vse priprave in postopki toliko izdelani, da so lahko izvedli poskusno maturo, leta 1995 pa prvo maturo z zunanjim ali eksternim preverjanjem znanja. Ravno to zunanje ali eksterne preverjanje znanja je bilo glavna novost nove mature, zato so maturo sprva imenovali eksterna matura. Pri tovrstnem ocenjevanju gre za enega od načinov zagotavljanja kakovosti in transparentnega izobraževanja, primerljivega s celotnim evropskim prostorom. Ob misli, da matura stoji in pade s kakovostjo ocenjevanja, so se sodelavci pri pripravi mature zavedali, da je treba še naprej stremeti k čim boljšim načinom ocenjevanja. Uvedena je bila tudi pomembna novost: pred začetkom pisanja je treba namesto osebnega imena na izpitne pole nalepiti črtno kodo ali šifro – točno tisto, ki je namenjena konkretnemu dijaku. Tako je črtna koda postala nov

22 Budin, Nova slovenska matura, str. 265; Maturitetno letno poročilo – matura 1995, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 12. 3. 2025); Irena Bahovec, Branko Slivar, *Poti k maturi*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1994.

23 Zdenko Lapajne, *Vabilo k maturi*, Ljubljana: Republiški izpitni center, 1993.

maturitetni simbol. Matura je postala državni izpit, ki se izvaja po enakih pogojih za vse kandidate. Kot je izpostavil prvi predsednik Republiške maturitetne komisije dr. Jožko Budin, je bilo v začetno zasnovo mature vgrajeno načelo o maturi kot razvojnem projektu, ki svoje cilje uresničuje tako, da se prožno prilagaja danostim, v katerih deluje.²⁴

Ko slišiš RIC, veš, da gre za maturo

Državni izpitni center (sprva imenovan Republiški izpitni center – zato kratica RIC) je kot samostojni javni zavod ustanovila Vlada Republike Slovenije leta 1993. Njegova glavna naloga je bila priprava na najprej poskusno maturo in potem na redne mature, vendar je nato poglobljaj in širil področja svojega delovanja pri razvoju splošne mature, od leta 2002 naprej tudi pri poklicni maturi ter pri osnovnošolskem nacionalnem preverjanju znanja in na drugih širših področjih delovanja ter tako prevzel vlogo nacionalnega centra za zunanje preverjanje znanja. Širil se je tudi prostorsko, od začetkov v prostorih Gradisa je deloval na različnih lokacijah, od leta 2001 deluje v poslovnih prostorih nekdanjega Saturnusa v ljubljanskih Mostah. Prvi direktor RIC-a med letoma 1993 in 1999 je bil dr. Sergij Gabršček, nasledil ga je dr. Darko Zupanc, ki je RIC vodil 25 let, med 1999 in 2025. Simbol RIC-a je podoba sove, ta je v treh desetletjih postala prepoznaven znak, ki maturantom sporoča, da so na pragu pomembne preizkušnje.²⁵

Temelj je v zakonu, pravilnikih in maturitetnih komisijah

Matura je določena z Zakonom o maturi (2003), pravila in postopki izvajanja mature pa so zapisani v Pravilniku o splošni maturi, Pravilniku o poklicni maturi in drugih podzakonskih aktih.

V izvedbo mature so poleg RIC-a vključeni še Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Center za poklicno izobraževanje, državne komisije za splošno in poklicno maturo, državne predmetne komisije pri splošni in poklicni maturi ter šolske komisije. Učitelji imajo ključno vlogo znotraj celotnega procesa pri maturi, od izobraževanja do ocenjevanja. Za uspešno izvedbo mature vsako leto skrbi več kakor tisoč ocenjevalcev. Zaradi te široke mreže sodelovanja je matura postala zanesljiv, pregleden in mednarodno priznan sistem. Slovenska matura se je kmalu uveljavila tudi v tujini kot primer dobre prakse.²⁶

24 Budin, Nova slovenska matura, str. 263–279; Kratka zgodovina mature 1993–2024, interno gradivo RIC, 2024.

25 Poročila, interno gradivo Ric za pripravo razstave Matura kot čarobna palica, 2024, hrani SŠM; Splošna matura 2004, letno poročilo (ur. Bojan Končan), dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 12. 3. 2025).

26 Letna poročila – splošna matura, 1995–2024, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 12. 3. 2025); Sergij Gabršček, George Bethell, *Matura examinations in Slovenia*, Ljubljana: RIC, 1996; *Prvi strokovni posvet o maturi, Škofja Loka, 8. 12. in 9. 12. 1995* (ur. Metka Uršič), Ljubljana: Republiški izpitni center, 1995; *Notranje vrednotenje mature 1995–1997*, Ljubljana: Državni izpitni center, 1998.

V Sloveniji se kot mednarodno priznan izobraževalni program izvaja tudi mednarodna matura (International Baccalaureate – IBO). Od leta 2004 deluje po Pravilniku o izvajanju izobraževalnega programa mednarodne mature; izvajajo jo šole, ki so pridobile dovoljenje International Baccalaureate Office v Ženevi. V Sloveniji so to šole: ljubljanska Gimnazija Bežigrad, II. gimnazija Maribor, Gimnazija Kranj in Gimnazija Novo mesto. Mednarodna matura omogoča lažji vpis na številne ugledne univerze po svetu, sicer pa je po zakonu o gimnazijah enakovredna splošni maturi, program se izvaja enakovredno v slovenskem in angleškem jeziku.²⁷

Poklicna matura je v šolski sistem vstopila v letu 2002

Od začetnega uvajanja nove mature, ko sta bila vpeljana matura in zaključni izpit, je nadaljnji razvoj v letu 2002 pripeljal do delitve na splošno in poklicno maturo. Poklicna matura je s tem nadomestila dotedanje zaključne izpite po končanih različnih oblikah strokovnega izobraževanja. Obe obliki mature sta nato nadaljevali vsaka svojo razvojno pot. Razlika je, da splošna matura (5 predmetov) omogoča vpis v vse študijske programe, tudi univerzitetne; poklicna matura (4 predmeti) omogoča vpis v višješolske in visokošolske programe, v nekatere univerzitetne programe pa ob opravljenem izpitu iz dodatnega predmeta pri splošni maturi. Za poklicno maturo je značilno, da daje kandidatom dvojno kvalifikacijo. Prva izhaja iz tega, da omogoča neposredno nadaljevanje izobraževanja na višjih in visokih strokovnih šolah oziroma z dodatnim izpitom tudi v določenih univerzitetnih programih. Druga kvalifikacija pa je v tem, da daje zmožnost za delo na določenem strokovnem področju in s tem omogoča kvalificirano zaposlitev neposredno po končanem izobraževanju. Kandidati, ki opravljajo poklicno maturo, so zelo heterogeni, med njimi je visok delež odraslih udeležencev, značilna je tudi velika raznovrstnost predmetov. Prvi predsednik državne komisije za poklicno maturo dr. Zdenko Medveš je opozarjal, da pomeni poklicna matura za strokovne šole in vse absolvente pomembno spodbudo za zdravo tekmovalnost, boljšo kakovost in trajnost znanja.²⁸

Matura v digitalni dobi

V 30 letih se je tudi matura digitalizirala in ravno tehnične novosti so prinesle najvidnejše spremembe pri izvedbi mature. Informacije za dijake so se s papirja vse bolj selile na splet, tako sta bila olajšana izvedba izpitov in spremljanje

27 Pravilnik o izvajanju izobraževalnega programa mednarodne mature, dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-3026> (pridobljeno 24. 3. 2025).

28 Zdenko Medveš, Poklicna matura – državni izpit od leta 2002, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 304–312; Poročilo o poklicni maturi 2002 – spomladanski in jesenski izpitni rok (ur. dr. Zdenko Medveš), dostopno na: <https://www.ric.si/poklicna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 17. 3. 2025). Več: letna poročila o poklicni maturi 2002–2024, dostopno na: <https://www.ric.si/poklicna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 17. 3. 2025).

rezultatov. Izrazite so bile spremembe pri poteku slušnega dela mature – pri jezikih. Tehnična izvedba se je razvijala od oddajanja prek radijskih sprejemnikov in poslušanja besedila na CD-ju do predvajanja prek računalniških programov. Ker mora sistem v celotni državi v istem trenutku delovati brezhibno, je bil slušni del angleščine najbolj stresen dan mature. Prišlo je tudi do težav, zaplet je bil celo takšen, da je moral helikopter zaradi motenj radijskih frekvenc spremeniti smer.

Sicer pa je vsako desetletje prinašalo nove tehnične in elektronske pridobitve pri načinu opravljanja izpitov, spremljanju rezultatov, vlaganju ugovorov, statističnih analizah.²⁹

Koronamatura ni bila matura s popustom!

V celoten šolski sistem je močno zarezala pandemija covida-19 in zaznamovala izvedbo »*koronamature*« v letih 2020 in 2021. Zaradi zaprtja šol so se dijaki pripravljali na maturo prek spletnih učilnic in videokonferenc. Pisni izpiti so potekali ob upoštevanju strogih higienskih ukrepov. Zahtevnim izzivom so se učitelji in dijaki prilagodili, bilo je veliko negotovosti in stresa, a na koncu jim je uspelo, uspešno so izpeljali maturo. To obdobje je pomenilo predvsem nov odziv proti digitalizaciji in sprejemanju tehnoloških novosti. Hkrati je opozorilo na pomen socialne vloge šolstva ter neprecenljivo vrednost druženja v šolskih klopeh.³⁰

Kritični pogledi na maturo

Že od priprav na izvedbo nove mature naprej je matura ves čas soočena s težo izzivov in s kritičnimi pogledi. Med kritikami je izpostavljena misel, da »iz mature delamo družbeni mit«. Maturi pripisujejo vzrok za preobremenjenost in odtujenost dijakov in učiteljev. Kritično je ocenjen pretiran poudarek na pisnih oblikah izražanja, izpitni faktografiji, boju za točke. Ob kritikah se vrsto let pojavljajo tudi predlogi za izboljšanje sistema izobraževanja in mature, ki naj spodbuja ustvarjalne, raziskovalne pristope, pridobivanje trajnejšega znanja in osebne zavzetosti za spoznavanje in reševanje problemov sodobnega sveta.³¹

²⁹ Kratka zgodovina mature 1993–2024, interno gradivo RIC za pripravo razstave Matura kot čarobna palica, 2024, hrani Slovenski šolski muzej.

³⁰ Interno gradivo Ric, 2025, hrani Slovenski šolski muzej; Poročila o splošni maturi in poročila o poklicni maturi za leti 2020, 2021, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/> in <https://www.ric.si/poklicna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 27. 3. 2025).

³¹ Barica Marentič Požarnik, Kako matura krmari šolsko ladjo?, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 313–323; ista, Zunanje preverjanje, kultura učenja in kakovost (maturitetnega) znanja, *Sodobna pedagogika*, 52, 2002, št. 3, str. 54–75; Barbara Šteh Kure, Kakovost učenja in poučevanja v okviru gimnazijskega programa, *Sodobna pedagogika*, 53, 2002, št. 1, 257–260; Valentin Bucik, Matura – prava pot na univerzo?, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 296–303; Vseživljenjsko učenje: prispevek izobraževalnih sistemov v državah članicah Evropske unije: rezultati študije Eurydice (prevedel Sergij Gaberšček), Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, 2002.

Matura = stres

Velika, magična, monumentalna in najpomembnejša beseda MATURA začne spremljati in psihološko vznemirjati dijake in njihove starše že v prvem letniku srednje šole. O tem pričajo mnogi spomini dijakov in tudi razni zapisi, ki so jim v oporo pri premagovanju maturitetnega stresa. Pri tem opozarjajo na to, kako pomembna je organizacija dijaka pri razdelitvi učne snovi po sklopih in cilju, kako bo to snov obdelal, pomembni pa so tudi realnost pričakovanj, uravnotežen življenjski slog ter podpora in komunikacija z družino in prijatelji. Kljub dobrim načrtom se pričakovanje mature največkrat preoblikuje v strah, skrbi, neprespane noči, solze, stisko, tišino – in vrsto težkih pisnih in ustnih preizkusov. Na koncu pa olajšanje in ponos! Nekaterim kljub vsemu ne uspe in jih je čaka jesenski rok mature. Večina pa si oddahne, stres izhlapi – zrelostni izpit so prestali!³²

Maturantske šege in navade

Bogata dediščina maturantskih šeg, navad in ritualov prehoda se je spreminjala, nekatere šege so povsem zatonile, druge so se ob ponovni uvedbi mature (pre)oblikovale na novo. Kaj je simbol mature? Nekoč sta bila to frak in cilinder kot del slovesne maturitetne oprave, dolga desetletja so bili simboli: rdeč nagelj na prsih maturanta in maturantke pa maturantski ključ, enica, krsta, osmrtnica. In večna himna *Gaudeamus igitur/Veselimo torej se!*, starodavna pesem, ki na vrhuncu radožive mladosti opominja na kratkost življenja. Na mnogih šolah se je nadaljevala navada predaje ključa, ponekod so jih v letu 1995 dali izdelati na novo. Ob šaljivih, včasih kar zahtevnih in neizprosnih preizkusih maturanti ključ slovesno predajo naslednikom, tretjemu letniku. V letih pred pandemijo covida-19 pa so bili obhodi maturantov po ulicah, predvsem v večjih mestih, pogosto preveč bučni in niso izražali posebne zrelosti maturantov. Med zadnjim slovesom z obhodi po šoli v zabavnem programu in s simboličnimi darilci se maturanti poslovijo od profesorjev.³³

Maturanti potujejo in plešejo

Spremembe so tudi pri maturantskih izletih in maturantskih plesih. *Maturantski izlet* je v preteklosti sodil na konec srednješolskega izobraževanja,

32 Šest načinov, kako se uspešno spopasti z maturitetnim stresom, dostopno na: <https://vizita.si/tok/psiha/pritisk-mature.html> (pridobljeno 12. 3. 2025); Spomini na maturo, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 430–450.

33 Janez Bogataj, *Gaudeamus igitur: šege in navade maturantov na Slovenskem*, Ljubljana: Državni izpitni center, 1997; Janez Bogataj, *Vivat academia, vivant profesores: šege in navade maturantov na Slovenskem*, Ljubljana: Rokus, 2006; Marjetka Balkovec Debevec, O šegah in navadah maturantk in maturantov, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 407–416.

pripravile so ga šole, večinoma po Jugoslaviji, vključeval je ogled znamenitosti ter druženje dijakov in profesorjev. Danes maturantski izlet organizirajo turistične agencije, destinacije pa so predvsem otok Krk, Grčija in Španija.

Maturantski ples je postopoma postal del prireditvene industrije, pogosto velja za prestižno stvar. Izbira maturantske obleke je bila pomembna že v preteklosti, v zadnjih letih pa je večkrat povezana s priznano znamko izdelave in s tem (pre)visoko ceno. Ob dekliški maturantski obleki so simbol še visoke pete salonorjev. Kljub nekaterim navedenim negativnim elementom se maturantski ples marsikje prelije v prisrčno druženje, saj dijaki s svojim programom vanj vnesejo mladostno igrivost.³⁴

Leta 2001 se je ob novi maturi v Sloveniji razvila *maturantska parada plesa*, ki vključuje množični ples četvorke maturantk in maturantov v enotnih majicah na melodijo iz Straussove operete *Netopir*, ki ga hkrati plešejo na določen dan v maju točno opoldne na glavnih ulicah različnih slovenskih mest pa tudi v drugih evropskih mestih. Dogodek je bil večkrat vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov. Po prekinitvi zaradi pandemije se maturantska parada plesa spet vzpostavlja. Kljub nekaterim kritikam pomeni zadnje sproščeno plesno druženje s sošolci pred maturitetnimi izpiti.³⁵

Zgode in nezgode na maturi

Življenje je polno presenečenj. Tudi dnevi mature prinašajo zgoode in nezgoode. Kasneje postanejo smešne, v trenutku dogajanja pa predstavljajo hudo preizkušnjo. V osebnih spominih in v arhivskem gradivu Državnega izpitnega centra so zabeleženi nekateri primeri, kot na primer: v učilnico, kjer so maturanti pisali izpit, je priletel sršen in krožil nad glavami dijakov. Dijaki so ostali v tišini na svojih mestih, nadzorna učiteljica pa je poskrbela za odstranitev nevarne žuželke, pisanje mature se je podaljšalo za pet minut. Drugje se je nenadoma sprožil javljalik požara, na srečo bil je alarm lažen. Mimo šole se je med pisanjem mature počasi pomikala glasno cvileča lokomotiva ali pa so potekala hrupna dela v zvezi z urejanjem kanalizacije. Kandidat je zaspal na maturo iz matematike, saj budilka ni zvonila prav tistega dne. Daljši prometni zastoj je nastal ravno na poti

34 Marjetka Balkovec Debevec, O šegah in navadah maturantk in maturantov, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 407–416; Alenka Lamovšek, Od predaje do prodaje ključa. O šegah in navadah maturantov na primeru novomeške gimnazije, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 417–423; Maturantski izleti – Mondial travel, dostopno na: <https://www.mondialtravel.si/?lang=en#> (pridobljeno: 12. 3. 2025).

35 Plesna šola Urška, Slovenski šolski muzej, Ko zaplešejo maturanti. O maturantski paradi plesa, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 424–428; Parada ljubljanskih maturantov 2025, dostopno na: <https://paradamaturantov.si/program/> (pridobljeno: 21. 5. 2025); Maturanti zavzeli ulice in zaplesali srednji šoli v slovo, dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/maturanti-bodo-zavzeli-ulice-in-zaplesali.html> (pridobljeno: 21. 5. 2025).

na maturo. Vse to in še marsikaj se je primerilo v zadnjih treh desetletjih opravljanja mature.³⁶

Ko zasije maturant

Za vsakega maturanta je njegova matura posebna skušnja in preizkušnja: koliko znanja je posameznik v letih izobraževanja pridobil, koliko si ga je zmozel zapomniti in predvsem, kako je znanje v ključnem trenutku znal uporabiti in pokazati na pravi način. Vsako leto žal nekaj posameznikom ne uspe, največji pa je delež maturantov, ki maturo opravijo s povprečnimi ali več kot povprečnimi rezultati. Med maturanti vsako leto zasijejo tudi zlati in diamantni maturanti, ki prejmejo maturitetno spričevalo s pohvalo – *suma cum laude* in darilo. Zlati maturanti so tisti, ki na splošni maturi dosežejo vsaj 30 točk od 34 možnih ali na poklicni maturi 22 točk od 23 možnih. Diamantni maturanti dosežejo vse možne točke. Število zlatih in diamantnih maturantov se iz leta v leto nekoliko spreminja, njihovi dosežki pa so pogosto izhodišče za uspešne akademske in poklicne poti. Izoblikoval se je tudi tradicionalen slovesni sprejem za diamantne maturante, sprejmeta jih minister/ministrica za vzgojo in izobraževanje in predsednik/predsednica države. V letu 2024 so si diamantni naziv na splošni, poklicni in mednarodni maturi pridobili skupaj 103 maturanti, ki so v spomin na pomemben življenjski dosežek iz rok predsednice države dr. Nataše Pirc Musar prejeli podobo zlate sovice.³⁷

Od mature do mature v številkah

Nekaj zanimivih podatkov prinašata statistični pregled in primerjava med staro in novo maturo. Staro maturo (vključno z zaključnim izpitom) je v 135 letih (1850–1985) opravilo 110.118 maturantov. V zadnjih 30 letih je splošno maturo opravilo še enkrat toliko – 227.263 maturantov, poklicno maturo od leta 2002 naprej pa 249.154 maturantov. Skupno število splošne in poklicne mature se tako bliža številki 500.000 maturantk in maturantov – kar pomeni prav toliko izzivov, strahu in hkrati uspehov.

Prvo maturo z zunanjim preverjanjem znanja je leta 1995 naredilo skoraj 7200 maturantov oz. 91,18 % vseh, ki so opravljali maturo. Število maturantov se je nato povečevalo do leta 2002, ko so splošno maturo imeli le gimnazijci, dijaki drugih srednjih šol pa so prvič šolanje končali s poklicno maturo. A v naslednjih

36 Poročila, interno gradivo Ric za pripravo razstave Matura kot čarobna palica, 2025, hrani Slovenski šolski muzej; Spomini na maturo, gradivo za razstavo Matura kot čarobna palica, 2025, hrani Slovenski šolski muzej.

37 Poročila, interno gradivo RIC za pripravo razstave Matura kot čarobna palica 2025, hrani Slovenski šolski muzej; Slavnostni sprejem diamantnih maturantov pri predsednici države, dostopno na: <https://www.szks.si/2024/10/o8/> (pridobljeno 12. 3. 2025).

letih je število spet naraščalo, vse do leta 2006, ko je maturo naredilo največ dijakov – 9265. Nato je število začelo upadati, leta 2022 jih je bilo najmanj – 5796.

Delež uspešnih dijakov na maturi se giblje med 86 % in 93 %. Razmerje med spoloma je ves čas konstantno: 60 % deklet in 40 % fantov. Število šol, na katerih so dijaki opravljali maturo, se je gibalo med 116 šolami leta 1995 in 82 šolami leta 2024.

Leta 2002 je 13.841 dijakov prvič opravljalo poklicno maturo, 12.923 (93,4 %) jih je bilo uspešnih. Že naslednje leto jih je bilo od 14.868 uspešnih 13.978 (94 %), leta 2023 je od 9190 opravilo poklicno maturo 8458 dijakov (92 %). Razmerje po spolu je pri poklicni maturi nekoliko v korist fantov. Pri splošni maturi je bil najmlajši maturant star 16 let in 3 mesece, pri poklicni pa 15 let in 5 mesecev, najstarejši pri splošni maturi 58 let in 1 mesec, pri poklicni pa 65 let in 1 mesec.³⁸

Sklep: od mature 1850 do mature 2025 – in naprej

Z maturo – *zrelostno skušnjo* so se dijaki na slovenskih tleh prvič srečali pred 175 leti. Predstavljala je predvsem dokaz sposobnosti za študij in zrelosti za življenje. Zares slovenska matura je najprej potekala leta 1908 na realki v Idriji – v slovenskem in nemškem jeziku, in leta 1913, ko je v takratni Knezoškofijski privatni gimnaziji v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano prvič v celoti potekala v slovenskem jeziku. Smo na pragu 130-letnice, ko matura ni več samo domena moških, pač pa so pravico do opravljanja mature dobile tudi ženske. V naslednjih obdobjih je matura spreminjala vsebino in obliko. Po obdobju ukinitve v času usmerjenega izobraževanja v osemdesetih letih prejšnjega stoletja zaznamujemo v letu 2025 30-letnico ponovne uvedbe mature, ki je postala centralno voden državni izpit z zunanjim preverjanjem znanja.

Ob ponovni uvedbi leta 1995 so zapisali, da ta pomemben izobraževalni projekt predstavlja zrelostni izpit za dijake, šolo in državo. Matura je zdaj bogatejša za tri desetletne kroge izkušenj. Od začetne razvojne poti se je delo nadaljevalo, analiziralo, izpopolnjevalo. Pogled v preteklost ni namenjen le obujanju spominov, smisel je predvsem v izhodiščih in razmišljanju za prihodnost. Pri izvedbi mature bo v prihodnje pomembnih več stvari: še večje vključevanje digitalnih orodij pri opravljanju izpitov, prilagoditev predmetnika razvoju družbe in go-

³⁸ Poročila, interno gradivo RIC za pripravo razstave Matura kot čarobna palica, 2025, hrani Slovenski šolski muzej. Letna poročila za splošno in poklicno maturo 1995–2024, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/>; <https://www.ric.si/poklicna-matura/porocila--analize--raziskave/> (pridobljeno: 17. 3. 2025); Darko Zupanc, Populacija kandidatov na desetih maturah in obseg dejavnosti, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 281–295; Mateja Ribarič, Od mature do mature (zgodovinski razvoj mature na Slovenskem 1849/50–1994/95), *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 245–247.

spodarstva, večje upoštevanje interdisciplinarnega znanja, širina in osebnostni razvoj posameznika. Matura začenja nov krog, ki bo skladno z razvojem družbe prinašal spremembe in novosti.

Viri in literatura

Viri

- Angleščina: bralno razumevanje ter poznavanje in raba jezika. Zbirka maturitetnih nalog z rešitvami 2003–2010 (ur. Tanja Pleterski in Joži Trkov), Ljubljana: Državni izpitni center, 2011.
- Gradiva 1., 2., in 3. strokovnega posveta o maturi, Državni izpitni center, 1995, 1998, 2001.
- Kratka zgodovina mature 1993–2024, interno gradivo RIC za pripravo razstave Matura kot čarobna palica, 2024, hrani Slovenski šolski muzej.
- Notranje vrednotenje mature 1995–1997, Ljubljana: Državni izpitni center, 1998.
- Poročila, interno gradivo RIC za pripravo razstave Matura kot čarobna palica 2025, hrani Slovenski šolski muzej.
- Slovenski šolski muzej, knjižnica, zbirka letnih poročil, IX. izvestje Knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, 1914.
- Slovenski šolski muzej, knjižnica, zbirka letnih poročil, Jahresbericht des k. k. Staats - Obergymnasiums, Laibach, 1851.
- Usmerjeno izobraževanje: zakon s komentarjem in izvršilnimi predpisi, Ljubljana: Uradni list SRS; Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, 1983.
- Ustava in šolski zakoni (ur. Irena Bahovec), Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993.
- Uvodni zakon za splošni zakon o šolstvu, Splošni zakon o šolstvu, Ljubljana: Uradni list LRS, 1958.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o usmerjenem izobraževanju, Uradni list SRS, št. 25/89.
- Zakon o visokem šolstvu, Ur. l. RS, št. 67/93.
- Zakon o gimnazijah, Ur. l. RS, št. 12/96.
- Zakon o maturi, Ur. l. RS, št. 15/03.

Spletni viri

Letna poročila za splošno maturo 1995–2024, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/>.

- Letna poročila za poklicno maturo 2002–2024, dostopno na: <https://www.ric.si/poklicna-matura/porocila--analize--raziskave/>.
- Maturitetno letno poročilo – matura 1995, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/>.
- Maturanti zavzeli ulice in zaplesali srednji šoli v slovo, dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/maturanti-bodo-zavzeli-ulice-in-zaplesali.html>.
- Maturantski izleti – Mondial travel, dostopno na: <https://www.mondialtravel.si/?lang=en#>.
- Parada ljubljanskih maturantov 2025, dostopno na: <https://paradamaturantov.si/program/>.
- Padec berlinskega zidu, razstava: Ponovno združevanje Nemčije, Europeana, dostopno na: europeana.eu/sl/exhibitions/30-years-ago-the-european-parliament-and-german-reunification/the-fall-of-the-berlin-wall.
- Slavnostni sprejem diamantnih maturantov pri predsednici države, dostopno na: <https://www.szksc.si/2024/10/08/>.
- Splošna matura 2024, letno poročilo (ur. dr. Igor Saksida), RIC, dostopno na: <https://www.ric.si/splosna-matura/porocila--analize--raziskave/>.
- Šest načinov, kako se uspešno spopasti z maturitetnim stresom, dostopno na: <https://vizita.si/tok/psiha/pritisk-mature.html>.
- Zakon o usmerjenem izobraževanju, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO71>.

Literatura

- Bahovec, Irena; Slivar, Branko: *Poti k maturi*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1994.
- Balkovec Debevec, Marjetka: Šolstvo na Slovenskem od leta 1963 do 1991, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja III, katalog stalne razstave* (ur. Branko Šuštar), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2002.
- Balkovec Debevec, Marjetka: *Matura X let: razstava ob deseti obletnici splošne mature v Sloveniji, 1994/95–2004/05*, razstavni katalog – zloženska, št. 86, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005.
- Balkovec Debevec, Marjetka: O šegah in navadah maturantk in maturantov, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Balkovec Debevec, Marjetka: Zrelostna skušnja. Matura X let – o čem nam pripovedujeta razstava in zbornik ob deseti obletnici splošne mature (1994/95–2004/05), *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Balkovec Debevec, Marjetka; Ribarič, Mateja: *Matura kot čarobna palica: 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji*, publikacija muzeja (zloženska/plakat), št. 174, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2025.

- Bogataj, Janez: *Gaudeamus igitur : šege in navade maturantov na Slovenskem*, Ljubljana, 1997.
- Bogataj, Janez: *Vivat academia, vivant profesores : šege in navade maturantov na Slovenskem*, Ljubljana: Rokus, 2006.
- Bucik, Valentin: Matura – prava pot na univerzo?, *Šolska kronika : Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Budin, Jožko: Nova slovenska matura – od snovanja do desete izvedbe, *Šolska kronika : Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Budin, Jožko: Matura, prenova gimnazije in cilji kurikularne prenove, *Kurikularna prenova*. Zbornik, (ur. A. Barle Lakota, K. Bergant), Ljubljana: Nacionalni kurikularni svet, 1997.
- Ciperle, Jože: *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1979.
- Gabrič, Aleš: Slovenska matura v jugoslovanski državi, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 1998.
- Hojan, Tatjana: Naše prve maturantke, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana, 1998.
- Kmet, Janez: *Nekaj podatkov o razvoju naših gimnazij*. Prikazi in študije, III, 1957, št. 9.
- Lamovšek, Alenka: Od predaje do prodaje ključa. O šegah in navadah maturantov na primeru novomeške gimnazije, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Lapajne, Zdenko: *Vabilo k maturi*, Ljubljana: Republiški izpitni center, 1993.
- Marentič Požarnik, Barica: Zunanje preverjanje, kultura učenja in kakovost (maturitetnega) znanja, *Sodobna pedagogika*, 52, 2002, št. 3.
- Marentič Požarnik, Barica: Kako matura krmari šolsko ladjo?, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2, str. 313–323.
- Menart, Janez: *Slovenec v Srboslaviji: kulturno politični spisi*, Ljubljana: Knjižna zadruga, 2001.
- Od mature do mature: zgodovinski razvoj mature na Slovenskem: Razstava v Slovenskem šolskem muzeju* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1998.
- Plesna šola Urška, Slovenski šolski muzej, Ko zaplešejo maturanti. O maturantski paradi plesa, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, 14, 2005, št. 2.
- Ribarič, Mateja: Zgodovinski razvoj mature na Slovenskem 1849/50–1994/95, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 14, 2005, št. 2.
- Skupna programska jedra in slovenstvo, Delo, 1. 9. 1983, str. 7–9.
- Šola je zakon: izobraževanje in vzgoja na Slovenskem skozi čas: vodnik po stalni razstavi Slovenskega šolskega muzeja* (ur. Marjetka Balkovec Debevec), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2024.
- Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let* (ur. Marjetka Balkovec Debevec), 14, 2005, št. 2.

- Šteh Kure, Barbara: Kakovost učenja in poučevanja v okviru gimnazijskega programa, *Sodobna pedagogika*, 53, 2002, št. 1, 257–260.
- Šuštar, Branko: Maturitetne naloge: kratek pogled na nekaj naslovov pisnih zrelostnih izkušenj, *Od mature do mature* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1998.
- Vencelj, Peter: Zgodba nekega upora, *Šolska kronika: Zbornik ob razstavi Matura X let*, str. 254–260.
- Vošnjak, Josip: *Spomini*, Ljubljana: Slovenska Matica, 1905.
- Vseživljenjsko učenje: prispevek izobraževalnih sistemov v državah članicah Evropske unije: rezultati študije Eurydice (prevedel Sergij Gaberšček), Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, 2002.